

«Μὲ τὸ νὰ ἦλθε τὸ ἱτλάκι τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος Σπαθάρη, καὶ ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ἀπὸ Ἰβήρων ἀπεφάσισεν ἡ εὐγένειά του διὰ θαλάσσης νὰ εὐγγῆ εἰς τὸ Τζαί-ἀγιζὶ εἰς τὸ Ὀρφάνι μὲ κολοβόν, καὶ ἐπειδὴ ὁ κολοβὸς τῶν Ἰβήρων ἀπὸ πολυκαιρίαν καὶ ἀκαλαφάτισμα κάμνει νερά, νὰ ἔχετε τὴν εὐχὴν νὰ δώσητε τὸ καϊκιὸν σας, καὶ ἀνθρώπους ἔχομεν τὸν χα'' Γεώργιον Αἰνίτην καραβοκέρην μὲ δύο ἄλλους συντρόφους του, καὶ ἐντεῦθεν ἀπὸ Ἰβήρων τρεῖς τέσσαρας πατέρας νὰ ἔχωμεν δὲ ἀπόκρισίν σας ἕως ἑσπέρας νὰ στείλωμεν αὐρίον τοὺς ἀνθρώπους νὰ φέρουν τὸ καϊκιὸν ἐδώ».

αωε' Σεπτεμβρίου κε' 1.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς καὶ ἀναμφισβητήτως καταφαίνεται ἡ Ἡπειρωτικὴ καταγωγὴ τοῦ Θεοφίλου καὶ οἱ συγγενικοὶ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες αὐτὸν μετὰ τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ἐν ἡ ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου τετάρτου τῆς ιη' ἑκατονταετηρίδος, ἔνθα διήνυσεν τὸ μαθητικὸν αὐτοῦ στάδιον φοιτήσας πρῶτον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πάνου Καραϊωάννου δαπάναις τοῦ Μάνου Γκιούμα τῷ 1675 οἰκοδομηθεῖσαν Σχολὴν ἐν Ἰωαννίνοις², ἐν ἣ ἐδίδασκεν ὁ πολὺς τὴν σοφίαν καὶ ἀείμνηστος διδάσκαλος Μπαλάνος Βασιλόπουλος³ (1723—1760).

¹) Εὑρηται ἐν τῷ ἀρχεῖφ τῆς μονῆς Σταυρονικήτα ὑπὸ στοιχ. κα' ἐν τέλει κεῖται σφραγὶς ἐξ ἰσπανικοῦ κηροῦ ἐφ' ἧς τὰ γράμματα ΓΡ-ΙΣ ΠΡ-ΚΣΤ 1797. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» ἔτος Ε' σελ. 205.

²) Ὅτι ὁ Σπαθάρης διέμεινεν ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων ἔχομεν μαρτυρίαν καὶ ἐξ ἄλλου ἐγγράφου ἀποκειμένου ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων. Τὸ ἐγγραφοῦ τοῦτο εἶνε ὑποσχετικὸν Μιχαήλ τινος Καμινάρη, υἱοῦ εὐγενῶν γονέων, ὅστις πάσχω ἐστάλη εἰς τὴν μονὴν πρὸς θεραπείαν ὡς γίνεται δῆλον ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς τὸν χαρτοφύλακα τῆς μονῆς Ἰβήρων, κειμένης καὶ ταύτης ἐν τῷ ἀρχεῖφ τῆς αὐτῆς μονῆς. Τὸ ὑποσχετικὸν τοῦτο τὸ ὁλοῖον ἐπικυροῖ ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ἔχει οὕτω: «Διὰ τοῦ παρόντος μου ὑποσχετικοῦ καὶ ἀποφαντικοῦ δηλοποιῶ ἔμπροσθεν τοῦ παναγιωτάτου Δεσπότη καὶ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος Σπαθάρη, ὅτι εἰς τὴν ἐξῆς δὲν θέλω ὀνυχιάσω κανένα, οὔτε τζημπίσω, οὔτε δαγκάσω, οὔτε λακτίσω, οὔτε μαχαῖρι ἢ πειροῦνι ἀσυκώσω φοβερίζων ἢ κτυπήσω· καὶ ἂν φοραθῶ παραβάτης τῶν ἀνωτέρω, στέργω εὐχαρίστως νὰ μαστιγώνωμαι διὰ φάλαγγος ἐπὶ ρητοῖς ραβδισμοῖς νομικοῖς παρὰ μίαν τεσσαράκοντα· διὸ καὶ ὑπογράφομαι ἰδιοχείρως πρὸς δῆλωσιν καὶ βεβαίωσιν τῆς ἄνω ὑποσχέσεως

αωε' Ἰουλίου ιε'

Μιχαὴλ Λαπίθης Καμινάρης
ὑπόσχομαι.

³) Ἄν ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Σπαθάρη τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰ ἀνωτέρω δύο ἐγγραφα κρύπτεται ὁ ἡμέτερος Στέφανος Μίσου εἶναι δύσκολον ν' ἀποδειχθῇ καὶ πιστευθῇ ὅτι παρέτεινε τὸν βίον μέχρι τοῦ 1805 ἀφοῦ εὑρηται ὑπογεγραμμένος ἐν πατριαρχικῷ Γράμματι τοῦ Σεραφεῖμ τῷ 1757 (πρβλ. Κεραμέως Ἑλληνικὰ κείμενα χρήσιμα τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ρουμανίας. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1909).

²) Ἰδ. Μ. Πατριὰκα Σχεδιάσμα σελ. 64.

³) Ἡ Σχολὴ ἐν ἣ ὁ Μπαλάνος ἐπὶ τεσσαρακοντίαν σχεδὸν ἐδίδασκεν ἐκλήθη ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Μπαλαναία. Περὶ τῶν πρώτων τῆς Σχολῆς ταύτης διδασκάλων

διαδεχθείς τὸν ἐπὶ δεκαπεντίαν ὄλην ἐν αὐτῇ διδάξαντα Μεθόδιον τὸν Ἄνθρακίτην.

ποιεῖται μνεῖαν ὁ υἱὸς τοῦ Μπαλάνου, ὁ καὶ τὸν πατέρα διαδεχθείς ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Σχολῆς. Κοσμᾶς Μπαλάνος ἐν ἐκδοθέντι αὐτοῦ συγγράμματι φέρωντι τὸν τίτλον:

«Κοσμᾶ ἱερέως Μπαλάνου ἱερέως Βασιλοπούλου τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ ἐπιστημονικωτάτου μεγάλου οἰκονόμου καὶ διδασκάλου Ἰωαννίνων Ἐκθεσις συνοπτικῆ Ἀριθμητικῆς, Ἀλγέβρας καὶ χρονολογίας, συντεθείσα μὲν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς χάριν τῶν γνησίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ λοιπῶν φιλομαθῶν, προσφωνηθεῖσα δὲ τῇ φιλομούσῳ καὶ φιλοπάτριδι εὐγενεστάτῃ ἀδελφότητι τῶν Κυρίων Ζωσιμάδων, ἧς καὶ ἀναλώμασι νῦν πρῶτον τύποις ἐκδεδόται. Ἐν Βιέννῃ 1798. Παρὰ Μαρκ. Πουλίου».

Ἐν τῇ ἀφιερωτικῇ ἐπιστολῇ τῇ προτασσομένῃ τοῦ ἐν λόγῳ συγγράμματος περισώζονται πολύτιμοι πληροφορία περὶ τῶν διδασκάλων τῆς περιωνύμου ταύτης τῶν Ἰωαννίνων Σχολῆς: «Εἰς αὐτὸ τὸ Σχολεῖον, λέγει ὁ Κοσμᾶς, ἀφ' οὗ οἰκοδομήθη ὑπὸ τοῦ ποτὲ Πάνου Καραϊωάννου διὰ δαπάνης τοῦ ἀειμνήστου Μάνου Γχιούμα ἐχημάτισαν διδάσκαλοι οἱ ἐφεξῆς:

Βησαρίων ἱερομόναχος ὁ Μακρῆς ὁ ὁποῖος ἐσύνθεσε τὴν ἐπισημειωτάτην διὰ τοὺς ἀρχαίους Γραμματικὴν καὶ τὴν ὀρθόδοξον ὁμολογίαν.

Γεώργιος ἱερεὺς ὁ Σουγδουρῆς, ὁποῦ συνέγραψε τὴν εἰσαγωγικὴν Λογικὴν καὶ τὴν συμφωνίαν Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ Καινῆς καὶ ἐγχειρίδιον τῆς Γραμματικῆς.

Ἀναστάσιος ἱερεὺς παπᾶ Βασιλείου, ὁποῦ μετέφρασε τὴν Μαθηματικὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν Λευχομονοῦσαν Ρητορικὴν.

Μεθόδιος ἱερομόναχος ὁ Ἄνθρακίτης ὁποῦ συνέγραψε τὸ ἐπωφελὲς ἐκεῖνο βιβλίον οὗ ἡ ἐπιγραφή «Βοσκὸς λογικῶν προβάτων» καὶ τὰς χριστιανικὰς διδασκαλίας: ὁ ὁποῖος μετεκόμισεν ἀπὸ τὰ δυτικὰ μέρη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας καὶ μετέφρασεν, ὁποῦ πρὸ χρόνων εἶχον λείψει ἀπὸ αὐτὴν φέρωντας ὡσάν μίαν μυριοφόρον ὁλκὰς διάφορα εἶδη ἐμπορίας.

Αὐτὸς ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενόμενος *Μπαλάνος ἱερεὺς Βασιλόπουλος*, ὁ ἐμὸς πατὴρ καὶ διδάσκαλος μετέφρασεν εἰς τὸ ἑλληνικώτερον, ἀνέθρεψεν, ἠύξησεν, ἀνεπλήρωσεν, εἰς τύπον ἐξέδωκε καὶ παρέδωκε φιλοπόνως εἰς τοὺς ἐραστὰς τῆς μαθήσεως ἐν αὐτῷ τῷ Σχολεῖῳ σχεδὸν ἑσσαράκοντα χρόνους χρηματίσας μετὰ Μεθόδιον διδάσκαλος, μὲ μεγάλην ὠφέλειαν τῶν διδασκομένων. Ἀρίνω νὰ λέγω τὰ λοιπὰ τοῦ φιλοπονήματ' αὐτοῦ ὅποια δὲν τὸ ἀπαιτεῖ ὁ παρὼν καιρὸς διὰ νὰ εὐγουν εἰς φῶς.

Ἀπὸ αὐτοῦ τὸ Σχολεῖον προῆλθε *Μελέτιος ὁ πρότερον μὲν Ἄρτης, ὕστερον δὲ Ἀθηνῶν ἀρχιεπίσκοπος*, ὁποῦ συνέγραψε τὴν ἱστορικὴν Γεωγραφίαν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ τὸ Ἀστρονομικὸν Συνταγμάτιον, τὸ ὁποῖον σώζεται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ αὐτοῦ Σχολεῖου ἀνέκδοτον.

Παρθένιος ἱερομόναχος ὁ Καϊζούλης τοῦ ὁποῖου φιλοπονήματα εἶναι τὸ Ἀποφθεγματάριον καὶ τὸ πεζὸν Παροιμιαστήριον.

Θεόφιλος, ὁ Καμπανίας ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ νομικὰ καὶ φιλολογικὰ του συγγράμματα ὠφελεῖ ὄχι ὀλίγον ἐκείνους ὁποῦ τὰ μεταχειρίζονται

Γεώργιος Κωνσταντινοῦ, τοῦ ὁποῖου τὸ Λεξικὸν εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν καὶ εἰς κάθε ἑλληνικὸν σπουδαστήριον εὐρίσκειται εἰς χρῆσιν ἐκείνων ὁποῦ γυμνάζονται τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον. Καὶ το θαυμαστὸν ὅλοι ἀπόχθονες καὶ βλαστοὶ τῆς πατρίδος μας καὶ ἐκ τοῦ ἱεροῦ καταλόγου, ἔξω ἀπὸ τὸν Λεξικοποιὸν Γεώργιον καὶ ἄλλοι πολλοὶ τοὺς ὁποῖους δὲν ἀπαριθμῶ».

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἡ ἀφιερωτικὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 21 Μαΐου τοῦ 1796· ταύτην δὲ ὑπογράφει *Κοσμᾶς ἱερεὺς Βασιλόπουλος ὁ οἰκονόμος Ἰωαννίνων καὶ διδάσκαλος*.

(Ἀντίτυπον τῆς ἐκδόσεως ταύτης σώζεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλ. Κοινότη-

Ἐν τῇ Μπαλαναίᾳ Σχολῇ ἐφοίτησεν ὁ Θεόφιλος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ διαδεξαμένου τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῇ διευθύνσει τῆς Σχολῆς Κοσμᾶ Μπαλάνου μέχρι τοῦ 1742 καὶ ἐκ ταύτης ἀπεκόμισε τὰ ὑγιᾶ τῆς παιδείας σπέρματα, τὰ ὅποια ἔμελλον τόσους εὐχύμους καὶ ἀγλαοὺς καρποὺς ν' ἀποφέρωσι· διότι οἱ σοφοὶ καὶ θεοσεβεῖς ἐκεῖνοι διδάσκαλοι δὲν ἐφρόντιζον μόνον νὰ πλουτίσωσι τοὺς μαθητευομένους διὰ τῶν ξηρῶν γραμματικῶν γνώσεων, ἀλλ' ὡς κρηπίδα τὴν θρησκευτικὴν ἔχοντες ἐμόρφουν αὐτοὺς χριστιανοπρεπῶς τὰ συγγράμματα τῶν πατέρων ὡς ἀρίστην βᾶσιν τῆς αὐτῶν διδασκαλίας προβάλλοντες, ὡς διεσώθησαν ἐν τοῖς κώδιξι τῶν ἱερῶν μονῶν τὰ σχολικὰ ταῦτα κείμενα, λόγοι τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας πατέρων Χρυσόστομου, Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ ἄλλων ἐρμηνευμένοι καὶ ἐξηγημένοι κατὰ τὰς σχολικὰς παραδόσεις καὶ ἐκ τῶν διδαγμάτων τούτων ἐπότιζον τὸν νοῦν καὶ ἐστήριζον εἰς τὴν ἀρετὴν τὴν καρδίαν· διὰ τοῦτο καὶ ὅτε συνίστα ὁ Θεόφιλος εἰς τὸν ἐν Ναούσῃ διδάσκαλον Ἀναστάσιον Καμπίτην τὸν προστατευόμενον αὐτοῦ διάκονον Μακάριον ἔγραφεν αὐτῷ: «Εὖ εἶδαμεν ὅτι καὶ ὁ κῆπος ἀφθόνως καὶ τούτῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνοιχθήσεται καὶ τῶν ἡδυπνῶων ἀνθέων δαψιλῶς κοινωνηθήσεται δι' ἡμῶν κατ' ἐξοχὴν χάριν... μελέτω δ' αὐτῇ πρὸς τούτοις καὶ τῆς τοῦ νέου χρηστοηθείας τῆς γὰρ ἠθικῆς ἀπούσης ἀφιλόσοφος κρίνεται καὶ τις ἢ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν ἐνδιαίτημα» (Ἐπιστολὴ 32). Ὅπως ἐδιδάχθη ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Μπαλάνου, οὕτως καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῷ ποιμαντικῷ αὐτοῦ σταδίῳ. Διότι μόναι αἱ γνώσεις ἄνευ τῆς ἠθικῆς τῆς καρδίας διαπλάσεως ἀπεδείχθησαν ὄχι μόνον ἀνωφελεῖς, ἀλλὰ καὶ ζημίας πρόξενοι. Καὶ δὲν ἡδύνατο ὁ Θεόφιλος νὰ μορφωθῇ ἐν τῇ Σχολῇ τῆς πατρίδος ἄλλως, ἀφοῦ αἱ παραδόσεις αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως ταύτης μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ ἦσαν θεοκρατικαὶ βᾶσιν ἔχουσαι τὴν ἠθικὴν τῆς καρδίας διάπλασιν καὶ τὴν χριστιανικὴν μόρφωσιν· εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι ἱερεῖς ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἐτῶν τῆς Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων προστάντες, ὁ Μακρῆς Βησσαρίων, ὁ Σουγδουρῆς Γεώργιος, ὁ Παπᾶ Βασιλείου Ἀναστάσιος, ὁ Ἀνθρακίτης Μεθόδιος, ὁ Μπαλάνος Βασιλόπουλος καὶ Κοσμᾶς Βασιλόπουλος, ἀνέδειξαν αὐτὴν ὄχι μόνον

τος Τεργέστης ὑπ' ἀριθ. 401. Πρβλ. *Legrand Bibliographie Hellenique ou description raisonnée des ouvrages publiés par les grecs au dix—huitième siècle*. Paris 1918).

Τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου εὑρηται εἰς δύο Κώδικας τῆς Μεγίστης Λαύρας ἐν ἀγίῳ Ὄρει Ἑρμηνεῖα εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἰπποκράτους· ἐν κώδ. Ω67 καὶ Ω68 («Ἑρμηνεῖα εἰς τοὺς ἀφορισμοὺς τοῦ Ἰπποκράτους καταστρωθεῖσα εἰς κοινὴν φράσιν παρὰ Μπαλάνου Βασιλοπούλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων κατὰ τὸν Γαληνόν». (Ἰδ. κατάλογον τῶν Κωδίκων τῆς μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν ἀγίῳ Ὄρει) ὑπὸ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου σελ. 340—341. Paris 1925).

τῶν Μουσῶν ἀληθινὸν ἐνδιαίτημα, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐσεβείας τέμενος· καὶ ἀπεκόμιζον οἱ φοιτῶντες πλούσια τὰ ἐρόδια ἵνα ἀποθῶσιν ἐν τῷ κοινωνικῷ σταδίῳ χρηστοὶ καὶ ἐνάρετοι πολῖται, οἷοι ἦσαν οἱ τῆς παλαιᾶς γενεᾶς.

Ἐμεσουράνει ἀκόμη ἡ τοῦ Μπαλάνου Σχολὴ καὶ ἐξέπεμπε τὰς ἀκτῖνας αὐτῆς εἰς τὸ σκοτεινὸν ἔθνος καὶ ἰδοὺ ἄλλη ἐστία φωτὸς πῆγνυται ἐν Ἰωαννίνοις διὰ τῆς φιλομουσίας τῶν ἐν Βενετία ἠπειρωτῶν ἐμπόρων τῶν ἀδελφῶν Μαρουτσῶν, Σίμωνος καὶ Λάμπρου¹ καὶ καλεῖται νὰ διδάξῃ ἐν αὐτῇ τῷ 1742 ὁ πολὺς τὴν σοφίαν καὶ περικλεῆς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις. Γεγονὸς σπουδαιότατος διὰ τὸν καθ' ὄλου ἑλληνισμόν· τὰ Ἰωάννινα κατελάμβανον τὰ πρωτεῖα ἐν τῷ τῆς παλιγγενεσίας ἀγῶνι τοῦ Ἔθνους καὶ εἰς τὸ περίλαμπρον τοῦτο πανδιδακτήριον συνέρρεον ἀπὸ πάσης γωνίας τοῦ ἑλληνισμοῦ ἵνα ἀντλήσωσι τῆς παιδείας τὰ νάματα· ἡ φήμη τοῦ μεγάλου διδασκάλου, τοῦ σοφοῦ Εὐγενίου, ὡς μαγνητικὴ βελόνη ἐφείλκυσε τοὺς τῆς προγονικῆς παιδείας ἐραστὰς. Καὶ εἰς τοὺς πόδας τοῦ σοφοῦ διδασκάλου εὐρίσκομεν παρακαθήμενον καὶ τὸν διψῶντα νεανίαν Θεόφιλον. Ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Εὐγενίου συνεπλήρωσε τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν, καὶ ἀπέβη εἰς τῶν διαπρεπεστέρων αὐτοῦ μαθητῶν, πρὸς ὃν μετὰ σεβασμοῦ ἐνητένιζεν ὁ Εὐγένιος, διάκονος ἔτι ὢν αὐτός, καθ' ὃν χρόνον ὁ μαθητὴς ἐπίσκοπος λίαν ἐνωρὶς Καμπανίας ἐγένετο· καὶ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ γράφων ποτὲ ὑπεσημειοῦτο «εὐπειθῆς καὶ ὑπήκοος υἱὸς ἐν Χριστῷ καὶ δούλος Εὐγένιος ἱεροδ. Βούλγαρις²».

Ὅτι ἐχρημάτισε μαθητὴς τοῦ Βουλγάρως ἔχομεν σαφῆ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τούτου τοῦ Θεοφίλου ἐξ ὧν γράφει πρὸς τινὰ τῶν ἀρχιερέων (ἴσως τὸν ἅγιον Βοδενῶν Τιμόθεον) ἀποστέλλαντα αὐτῷ ἐξ ἀγίου Ὄρους, ἐνθα ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἀποκαλύψεως, τὸ προοίμιον πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐπίκρισιν· ὁ δὲ ἀπαντῶν πρὸς αὐτὸν λέγει· «Περὶ δὲ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, ἧς τὸ προοίμιον χαριζομένη ἐπέστειλεν, ἤκουσα πολλάκις Εὐγενίου τοῦ πάνυ, παρ' αὐτῷ μαθητευόμε-

¹ Ἡ Σχολὴ τῶν Μαρουτσῶν τῷ 1742 ἰδρυθεῖσα ἤκμαζε μέχρι τοῦ 1797 ἢ κατὰ Βελουδὸν 1795 (ἰδ. ἐν Χρυσῶν ἔτος 1864 σ. 87).

² Ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος σῶζεται κῶδιξ αὐτόγραφος τοῦ Βουλγάρως ὑπ' ἀριθ. 1171 (ἐκ φύλλων 32) φέρων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν· «Τῷ θεοφιλεστάτῳ, σεβασμιωτάτῳ καὶ ἑλλογιμωτάτῳ ἐπισκόπῳ Καμπανίας κυρίῳ μοι κυρίῳ Θεοφίλῳ τίνα τὸ πάλαι καὶ νῦν περὶ τῶν παλιρροίων φιλοσοφηθέντα ζητήσαντι, ὁ εὐπειθῆς καὶ ὑπήκοος υἱὸς ἐν Χριστῷ καὶ δούλος Εἰερ: Β». Καὶ ἐν ὑποσημειώσει τοῦ χειρογράφου ταῦτα· «Τοῦτὶ τὸ σχεδίασμα ἐπέμφθη μὲν τῷ ζητήσαντι ἐπισκόπῳ Καμπανίας, αἰτηθὲν δ' ἔπειτα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου κυρίου Θεσσαλονίκης ἐστάλη τῇ αὐτοῦ Παναγιότητι, ὑφ' ἧς αἰτήσαντί μοι ἐδώρηθη τῷ γνησίῳ μαθητῇ τὸ τοῦ οἰκείου διδασκάλου σοφὸν καὶ τερπνὸν ἰδιόχειρον» (ἰδ. Β. Μυστακίδου ἐν «Ἐκκλησ. Ἀληθείᾳ» ἔτος ΙΖ' σελ. 87).

νος, ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις, τό τε Ἄσμα καί ὁ Τεξεκιήλ μυστικότευκτα ὄντα πολλαχῶς ἐκλαμβάνεσθαι δύνανται καί ὑψηλοτέρας χρήζουσι θεωρίας. Ἡ πανιερότης της λοιπόν, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν Αὐτῆ χάριν τοῦ Πνεύματος, ἀναλαβοῦσα τουτονὶ τὸν ἀγῶνα, τὸ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα μὴ ἄλλεσθαι ἐπισταμένη καὶ παραφυλάττουσα εἴθε εὐδαιμονήσειε κατὰ τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς ὀδηγουμένη εἰς τὴν τῶν μυστηριωδῶν ἀνακάλυψιν» (Ἐπιστολὴ 65).

Ὁ Εὐγένιος ἐδίδαξεν ἐν Ἰωαννίνοις εἰς δύο διαφόρους περιόδους. Τὸ πρῶτον ἅμα τῇ συστάσει τῆς Μαρουτσαίας Σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1742-1746 καὶ τὸ δεύτερον ἀπὸ τοῦ 1750-1753, ἐκ Κοζάνης ἐπανελθὼν (ἐνθα ἐπιτριετίαν ἐδίδαξεν) τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τῶν εὐεργετησάντων αὐτὸν ἀδελφῶν Μαρουτσῶν, τῶν καὶ ἰδρυτῶν τῆς ὁμωνύμου Σχολῆς¹. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν λόγῳ Σχολῇ σχολαρχίαν ἀποδέχομαι τὴν παρ' αὐτῷ φοίτησιν τοῦ Θεοφίλου, διότι κατὰ τὸ 1782 γράφωμ εἰς τὸν ἡγούμενον τῆς παρὰ τὴν Βέρροϊαν Μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου Γρηγόριον παραπονεῖται πλέον διὰ τὸ ἐπελθὼν γῆρας καὶ τὴν μετὰ κόπου ἀπὸ τόπου εἰς τόπον κίνησιν. «Ἐγήρασα, ἀγαπητὲ καθηγούμενε, καὶ βαρύνομαι τὰς ὁδοιπορίας καὶ τοῦτο αἴτιον καὶ τῆς εἰς τὴν ἱερὰν ὑμῶν μονὴν ἀνεπιδημίας μου διὰ τοσούτων χρόνων»². Καὶ ἂν ὑποτεθῆ εἰκοσαέτης νεανίας φοιτῶν παρὰ τῷ Εὐγενίῳ κατὰ τὸ πρῶτον τῆς σχολαρχίας του στάδιον (1742-1746) πάλιν εὗρηται εὐλόγον τὸ παράπονον τοῦ γήρατος τὸ φερόμενον κατὰ τὸ 1782 ὡς δικαιολογία τοῦ δυσκόλου τῆς πρὸς τὴν Βέρροϊαν μεταβάσεως, ἀφοῦ ἤδη παρίτπευσε τὸ ἑξηκοστὸν τῆς ἡλικίας ἔτος. Ἀλλὰ τὸ πικρὸν τοῦτο τῶν γηρασκόντων παράπονον προβάλλει καὶ μετὰ δεκαετίαν ὄλην, μέχρι τοῦ 1792, καὶ εἰς ἄλλους μεθ' ὧν ἀλληλογραφεῖ ὡς δικαιολογίαν πρὸς καθυστέρησιν κοινωνικῶν καθηκόντων· ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι εἰς λιπαρὸν ἔφθασε γῆρας τὸ ἑβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ὑπερβάς, ἄγνωστον δὲ πότε ἀποθανών. Οὕτω τῷ 1791 γράφωμ τῷ μητροπολίτῃ Ἄρτης Μακαρίῳ διελθόντι διὰ τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ λέγει. «Μοὶ ἐπέφερον ἀσπλάγχχνως ἡ τύχη πρὸς τοῖς ἄλλοις δυστυχήμασι καὶ τὸ νὰ μὴ τύχω εἰς Κουσοχώρι ὅταν διέβαινε μετὰ τῆς εὐγε-

¹ Τὸν Εὐγένιον διεδέχθη ἐν τῇ Μαρουτσαίᾳ Σχολῇ (1746 -- 1750) ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀναστάσιος Μοσπινιώτης, ὅτε δὲ ἀπὸ τοῦ 1753 ἐκλήθη ὁ Εὐγένιος παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς (1753—1758), τὴν διεύθυνσιν τῆς Μαρουτσαίας ἀνέλαβεν ὁ ἐκ Μετσόβου Τρύφων ἱερομόναχος φίλος τοῦ Βουλγάρεως καὶ συνδιδάσκαλος διατελέσας αὐτοῦ κατὰ τὴν δευτέραν ἐν Ἰωαννίνοις σχολαρχίαν. (*Ἴδε Παρανίκα Σχεδιάσμα σ. 65).

²) Μαργαρίτου Κοινοτατινίδου ἐπιστολὴ Θεοφίλου ἐπισκόπου Καμπανίας (ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν Τεργέστη Ἑλληνικῆς Κοινότητος) πρὸς Γρηγόριον καθηγούμενον τῆς παρὰ τὴν Βέρροϊαν ἱερᾶς μονῆς τοῦ Προδρόμου τῆς Σκήτεως. Ἐν «Ἐκκλησιαστικῷ Φάρι» τόμ. IB' σελ. 382.

νεστάτης συμπεθεράς μου διὰ τὴν βασιλεύουσαν, διὰ νὰ ἀποδώσω τῇ μὲν ἡμετέρα Πανιερότητι ἰδίως τὰς χρεωστικὰς προσκυνήσεις μου καὶ νὰ ὑποδεχθῶ ἀμφοτέρους εἰς τὴν ταπεινὴν παροικίαν μου... ἂν δὲν με ἐμπόδιζε τὸ γῆρας ἤθελα τρέξω εὐθύς ἕως εἰς τὸ Ἄραπλί, ὅπου ἔμεινε τὸ ἔσπέρας, ἀπέχον δύο ὥρων διάστημα τῆς Κολακίας διὰ νὰ ἀφοσιώσω τὸν πόθον μου» (Ἐπιστολὴ 61 καὶ τί2). Καὶ ὁ μητροπολίτης Βοδενῶν Τιμόθεος τῷ αὐτῷ ἔτει γράφων πρὸς τινὰ περὶ ἰδίας αὐτοῦ ἀνιαρᾶς ὑποθέσεως, περὶ ἧς κατωτέρω ὁ λόγος, ἐπισημειοῖ· «Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Κολακίαν, χωρίον τοῦ ἁγίου Καμπανίας, εὖρον καλῇ τύχῃ τὸν ἀληθῶς ἀξιοσέβαστον γέροντα ἁγιον Καμπανίας ὁ ὁποῖος μὲ ὑπεδέχθη ὡς εἰλικρινῆς ἀδελφὸς παρηγορῶν με καὶ ἐνταχύων εἰς τὰ ἐπελθόντα δεινά» (Ἐπιστολὴ 53).

Ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑψηλὸς αὐτοῦ συγγενῆς ὁ Χάτμανος Στέφανος Μίσου ἀπαντῶν εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Θεοφίλου γνωρίζει αὐτῷ ὅτι ὁ νεοκλεγεὶς Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεράσιμος «ἐκ τῆς καλῆς ὑπολήψεως τοῦ ὀνόματός της καὶ ἐκ τῆς ἀναμεταξὺ ἡμῶν συγγενείας καὶ οἰκειότητος τὴν ὑπερηγάπησε, τὴν εὐλαβεῖται καὶ μάλιστα τὴν ἐδιώρησε καὶ ἐπίτροπόν του ὁποῦ νὰ παρασταθῇ εἰς ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῆς Πανιερότητός του ὁ ὁποῖος μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι ὄχι μόνον θέλει τὴν ἀγαπᾶ καὶ εὐλαβεῖται, ἀλλὰ μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἀδιαλείπτως καὶ ἀχωρίστως νὰ συζήσῃ τῇ Πανιερότητί της καὶ νὰ τὴν ἔχη εἰς τόπον πατρὸς» (Ἐπιστολὴ 8). Ὁ κυρίαρχος μητροπολίτης ὅσον νέος καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἦτο δὲν θὰ ἐδήλου υἱικὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν ὑπ' αὐτὸν ἐπίσκοπον Θεόφιλον ἂν ὄντως, πλὴν τῶν ἐξαιρετικῶν αὐτοῦ προσόντων, δὲν εἶχε καὶ τῆς ἡλικίας τὸ αἰδέσιμον. Διὰ τοὺς λόγους τούτους φρονῶ ὅτι ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεως τοῦ Θεοφίλου παρὰ τῷ Εὐγενίῳ ἀνάγεται εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐν Ἰωαννίνοις σχολαρχίαν (1742—1746).

Ποῦ μετέβη ἐκ τῆς Σχολῆς τῆς πατρίδος του ἀποφοιτήσας, πότε ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἐπίσκοπος, πόσα ἔτη προέστη τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ πότε ἀπέθανε παραμένουσιν ἄγνωστα διὰ τὴν ἔλλειψιν πηγῶν. Ὡς ἀσφαλῆ τεκμήρια τῆς πολυμεροῦς αὐτοῦ ἀρχιερατικῆς δράσεως κατέχομεν τὰς περισωθείσας αὐτοῦ ἐλαχίστας ἐπιστολὰς καὶ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ ἱεραρχῶν, μεθ' ὧν ἐπεκοινῶνει, καὶ ὡς χρονικὸν σημεῖον τὸ ἀπὸ τοῦ 1782 μέχρι τοῦ 1793 ἐν ᾧ περιστρέφεται ἡ περισωθεῖσα ἀλληλογραφία του· ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλον τὸ σμικρὸν τοῦτο διάστημα καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν γραπτῶν μνημείων ἀρνούμεθα ἀξιοσπούδαστα διδόμενα ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ ἱκανὰ νὰ ἀναστηλώσωσι τὴν εἰκόνα ἐξαιρετικῆς ἱερᾶς φυσιογνωμίας, ἀγωνισθείσης πολυτρόπως ἐν τοῖς μαύροις τῆς δουλείας καιροῖς πρὸς σθηριγμὸν τοῦ ἰδίου ποιμνίου καὶ φωτισμὸν τοῦ Γένους διὰ τῶν πολυτίμων αὐτοῦ συγγραφῶν.

Πρώτην ἑξωτερικὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ Θεοφίλου ὡς ἐπισκόπου Καμπανίας, πολὺ ἀρχαιοτέραν τῆς ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐπιστολῶν παρεχομένης, ἔχομεν ἐκ τινος ποιήματος τοῦ ἐν Βερροία διδασκάλου Σταματίου Μπεκελλίδου, ὅστις ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Καμπανίας εἰς Βέρροϊαν τῷ 1773 κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον συνέταξεν αὐτὸ καὶ ἐπέδωκε τῷ Θεοφίλῳ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Βερροία ἐπιδημίας του. Τὸ ἐν λόγῳ ποίημα εἰς τὸν σοφὸν Καμπανίας εὑρηται μετὰ καὶ ἄλλων πέντε ἐπιγραμμάτων τοῦ διδασκάλου Ἀναστασίου Καμπίτου τοῦ ἐκ Ναούσης ἐν τῷ Κώδικι 728 σελ. 417 τῆς ἱερᾶς τοῦ Βατοπεδίου μονῆς¹, περιέχοντι τὸ φιλοπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου «Ταμεῖον τῆς Ὁρθοδοξίας», καὶ ἔχει ἐπὶ λέξει οὕτω:

«Πρὸς τὸν πανιερώτατον καὶ σοφελλογιμώτατον ἅγιον Καμπανίας κύριον κύριον Θεόφιλον, ἐν Βερροία ἀποδημήσαντα τῷ αψογ' Ἀπριλίῳ.

Ἀρχιθύτης Θεόφιλος δ' ἄμμι πάρεσιν ἱρὸς φῶς
 μητρὸς τ' ἀφιερῆς ἔξαρχος ὃς σοφίῃ
 ἐκπάγλως φαίνει· φαίνει δὴ ἀστὴρ ὅσσα ἄριστος
 Ἰωαννίνων λείριον ἐκ γεραός·
 στίλβει δ' εὐσεβεῖη τε μ' ἄλα εἰσέτι ἀγλαίηφι·
 θαῦμα ἰδέσθαι τὸν δ' ἀνέρα λογάδα.
 Ἦδεο κράντωρ χριστωνύμου πρύτανι λαοῦ
 καλοκαγαθίη δέχνησο θ' ἅμα ἔπη».

Ἐκ τούτου τὸ πρῶτον μανθάνομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1773 ἦν ἤδη ἐπίσκοπος Καμπανίας ἐπισκεφθεὶς ὡς τοιοῦτος τὴν Βέρροϊαν· ἂν τὸ ὑποδεικνυόμενον ἔτος εἶνε τὸ πρῶτον τῆς ἀρχιερατείας του, τοῦτο δὲν δύναμαι ν' ἀποδείξω. Πάντως ὅμως ἐκ τῶν διδομένων χρονολογιῶν, ἀπὸ τοῦ 1773 τοῦ ἀνωτέρω ποιήματος μέχρι τοῦ 1793 τοῦ σημειουμένου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς του ἔχομεν εἰκοσαετὲς ἀρχιερωσύνης διάστημα βέβαιον ἐν μῆ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ· βεβαίως οὕτε τὸ 1773 δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀρχὴ τοῦ ἀρχιερατικοῦ αὐτοῦ σταδίου, οὕτε τὸ 1793 ὡς τέλος, ἀγνοουμένου τοῦ χρόνου τῆς χειροτονίας του καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ θανάτου του, ἀφοῦ ἄλλως τε κατὰ τὰς ἰδίας ὁμολογίας ἦν ὑπέργηρος, δυσκόλως μετατοπιζόμενος ἐκ τῆς ἑδρας τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ διὰ τὸ γῆρας παραπονούμενος. Ἐχομεν λοιπὸν ὡς ἀσφαλῆ μακροχρόνιον, καρποφόρον, πλουσίαν καὶ πολυποίκιλον ἀρχιερατικὴν δρασίαν ἐκδηλουμένην σαφῶς ἐν ταῖς περισωθεῖσαις αὐτοῦ ἐπιστολαῖς, ἐν τε τῷ πρακτικῷ καὶ θεωρητικῷ σταδίῳ τῆς ὑψηλῆς διακονίας του. Ὁ ταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὁδηγίαν καὶ στηριγμὸν

¹) Ἴδε κατάλογον τῶν ἐν τῇ Μονῇ Βατοπεδίου ἀποκειμένων Κωδίκων ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου πρ. Λεοντοπόλεως καὶ γέροντος Ἀρχαδίου Βατοπεδίου, ἐν Παρισίοις 1924.

τοῦ ἐμπιστευθέντος αὐτῷ ποιμνίου ἐδαπάνησεν ἑαυτὸν ἐν τῇ φρουρᾷ, ἐπότισεν, ἔθρεψεν, ἐστήριξε τύπος καλοῦ ποιμένος καὶ ὑπόδειγμα περιζήλον τῇ συγχρόνῳ ἱεραρχία δειχθείς, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις καὶ περὶ τῆς ὅλης ἐκκλησίας προνοούμενος καὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους στοχαζόμενος ἐνέκνυσεν εἰς μελέτας καὶ συγγραφάς, τῶν ὁποίων τοὺς καρποὺς ἀπλήστως ἐγεύετο ἡ πεινώσα ἐποχή, καὶ κατέλιπεν ἡμῖν ὡς κληρονομίαν τιμίαν καὶ πολύτιμον περισπούδαστα συγγράμματα πεπληρωμένα σοφίας καὶ γνώσεως παντοδαποῦς· τὴν δᾶδα τοῦ φωτὸς ἀπὸ τῆς Ἑπειρωτικῆς ἐστίας μετακινήσας ἔστησεν εἰς τὰ Μακεδονικὰ πεδία, ὅπου φλόγες ἐκλαμπροὶ τῆς ζωογονηθείσης προγονικῆς παιδείας ἀπὸ πολλοῦ ἀνεδίδοντο καὶ κατηύγαζον τὴν σκοτεινὴν ἐκείνην ἐθνικὴν περίοδον. Ἐκπαιδευτήρια θάλλοντα ἐν πάσαις ταῖς μεγάλαις τῆς Μακεδονίας χώραις, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Βερροῖα, Ναούσῃ, Κοζάνῃ, Βοδενοῖς, Μελενίκῃ, Καστορίᾳ, Σιατίστῃ, Γρεβενοῖς, ἐν τῷ Ἄθῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἐσκόρπιζον φῶτα καὶ φλόγας εἰς τὴν ἀφεγγὴ νύκτα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἀλλ' ὑπεράνω τούτων ὡς ἀστὴρ ἀστέρων ὁ Θεόφιλος· ἐκ τῆς αὐχμηρᾶς Κουλιακιᾶς ποταμοὶ δρόσου κατηύναζον τὰς καιομένας καρδίας καὶ δέσμαι φωτὸς θαυμαστοῦ ἐχύνοντο πανταχοῦ φωτίζουσαι τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἱλαρύνουσαι. Οἱ ἀρχιερεῖς ἀπεκόμιζον τὰ προϊόντα τῆς διανοίας του δι' ἀντιγραφῆς τῶν ἔργων του, λαϊκοὶ ἐκ τῶν μεγάλων πόλεων καὶ δὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ἔνθα ἀπὸ τοῦ 18' αἰῶνος ἐθεραπεύοντο τὰ γράμματα¹, ἀπετείνοντο πρὸς τὸν Θεόφιλον ζητοῦντες λόγους σοφίας καὶ φωτισμόν. Καὶ ὁ σοφὸς θαυμάζων καὶ ἀπορῶν εἰς τινα τούτων ἀποκρίνεται: «Ἐξεπλάγην ἐπὶ πολὺ πῶς ἡ κριτικωτάτη σύνεσις τῆς ἀφείσα τὴν μυριάνθρωπον πόλιν εἰς τὸ ἐρημικὸν χωρίον προσέδραμε καὶ πῶς τοσοῦτους ἀστέρας ἀκτινοβολοῦντας κατὰ τὰ πολιτικά, οἰκονομικά τε καὶ ἠθικά, (περὶ τὰ ὁποῖα καὶ τὰ προβληθέντα ζητήματα φέρονται) καὶ πρᾶξις ἱκανὴν ἔχοντας περὶ ταῦτα ἐν Θεσσαλονίκῃ παραδραμοῦσα ζητεῖ νὰ φωτισθῇ ἀπὸ τὸ ἀμυδρότατον τοῦ νοός μου λυχνίδιον». (Ἐπιστολὴ 11). Ἀλλὰ τοῦ λυχνιδίου τούτου τὸ φῶς ὑπῆρξε τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε αἱ ἀνταυγάσεις νὰ φθάσωσιν εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἠσθάνθη εὐεργετικώτερον τὴν θαλπωρὴν καὶ τὸ κάλλος τοῦ φωτὸς τούτου καὶ εἶχεν αὐτὸ ὁδηγὸν καὶ φανὸν εἰς τὰ σκότη τῶν ἡμερῶν τῆς χρησιμοποιήσασα καταλλήλως αὐτὸ εἰς τὰς ἀγωνιώδεις νύκτας τῆς. Μὲ συστολὴν καὶ ταπείνωσιν, ἀλλὰ καὶ μὲ πόνον βαθὴν ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀτενίζοντας πρὸς τὸ λυχνίδιον τοῦ νοός του, ὅτι

¹) Κατὰ τὸν 17' αἰῶνα, κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλονότι τοῦ Θεοφίλου, δύο ὑπῆρχον ἐν Θεσσαλονίκῃ Σχολαί. Τῆς μὲν μιᾶς προϊστάτο ὁ συμπολίτης αὐτοῦ Κοσμάς Μπαλάνος, τῆς δ' ἑτέρας ὁ πολὺς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος.

αὐτὸς δὲν εἶνε τὸ φῶς, ἀλλὰ σκιά ἀκαλλῆς τοῦ μεγάλου φωτὸς τῆς προγονικῆς σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ μὲ πικρὸν παράπονον ἔλεγεν· «ἦσαν ποτὲ ἄλκιμοι Μηλίσιοι». Εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὁ πόνος διὰ τὴν κατάπτωσιν τοῦ ἔθνους ἀπὸ τῆς μεγάλης δόξης εἰς τὴν ἐσχάτην πνευματικὴν ταπείνωσιν ἦτο βαθὺς καὶ ἀνίατος· ἠγωνίσθη νὰ φθάσῃ τὸ ἀφθαστον, νὰ καταφθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, ἀλλ' ἠσθάνετο ἀσθενεῖς τὰς δυνάμεις του, ὑποτρέμοντα τὰ γόνατά του· καὶ ὡς παράπονον πρὸς τὴν Μοῖραν, ἢ ὁποῖα ἐβύθισε τὸ ἑλληνικὸν Γένος εἰς τὸν χειμῶνα τῆς ἀπαιδευσίας, καὶ ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὰ πτερὰ πρὸς ὑψηλὰς πτήσεις, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου κείμενος, ὡς παραμύθημα καὶ παραλάλημα ἐπανελάμβανε πικρῶς· «πάλαι ποτὲ ἦσαν ἄλκιμοι Μηλίσιοι».

Ὁ πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωσ τοῦ παρέμεινε μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ γήρατος φλογερὸς καὶ ἀσβεστος καὶ ὁ μεμουςωμένος πρεσβύτες μετέδιδε τὴν φλόγα ταύτην εἰς τὰς διψῶσας φωτισμοῦ νεαρὰς καρδίας ὑποστηρίζων νεανίας ἐφοιημένους νὰ ποτισθῶσι μὲ τὰ νάματα τῆς προγονικῆς σοφίας, ὑποκεντῶν τὸν ζῆλον τῶν διδασκόντων, ὑποβοηθῶν τὰς διαφόρους Σχολὰς δι' ἐτησίων χρηματικῶν χορηγημάτων, αὐτὸς συγγραφέων καὶ διδασκῶν, τοὺς προστάτας τῶν Μακεδονικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἐγκωμιάζων καὶ ἐπαινῶν, καὶ ζῆλον ἀξιοθαύμαστον περὶ τὴν παιδείαν ἐπιδειξάμενος ἠναλώθη ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ γένους ὡς λαμπάς.

Ὅτε τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φροντιστήριον, ἀποχωρήσαντος τοῦ σοφοῦ διδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, εὐρέθη ἐν τελείᾳ παρακμῇ (1790), ὁ Θεόφιλος ἐστράφη εἰς τὰ ἀκμάζοντα πνευματικὰ κέντρα τῆς Μακεδονίας συνιστῶν ἐκεῖ τοὺς παιδείας ὀρεγομένους νέους. Τοῦτο βεβαιούμεθα ἐξ ἐπιστολῆς αὐτοῦ χρονολογουμένης ἀπὸ τῆς 13 Ἰουλίου τοῦ 1790 πρὸς τὸν ἐν Ναούσῃ διδάσκαλον Ἀναστάσιον Καμπίτην, δι' ἧς συνιστᾷ αὐτῷ διάκονόν τινα Μακάριον· «Ἐμοὶ δὲ μέλει, γράφει, καὶ τοῦ συστήσαι τὸν νέον· ὅθεν καὶ ἄλλη πῆ ἀξιώσας ἐξαποστεῖλαι τὸν ἐραστὴν τῶν Μουσῶν, τῷ ἀληθεῖ πατρὶ ἐκείνων τὸν οὕτω μαθητιῶντα ἐκπέπομφα, ἵνα εἰς καὶ αὐτὸς τῶν καθ' Ἑλικῶνα γενόμενος δρέψῃται τὸ δυνατόν τῶν ἀειθαλῶν τῆς μαθήσεως ῥόδων καὶ τῆς τούτων γλυκύτητος ἐμπλησθῇ· ταῦτα γὰρ καὶ μόνα ἀνθέων τὰ κάλλιστα, καρπῶν τὰ χρησιμώτατα, ὧν μόνη ἡ Νάουσα βρίθεται ἐπ' αἰσχύνῃ τῶν πέριξ μειζόνων καὶ λαμπροτέρων κατ' ἐκείνην πόλεων. Καὶ ταῦτα μὲν παρ' ἡμῶν πρὸς τὴν σὴν λογιότητα δι' αὐτόν, παρ' αὐτῆς δέ, εὖ εἶδαμεν, ὅτι καὶ ὁ κῆπος ἀφθόνως καὶ τούτῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνοιχθήσεται καὶ τῶν ἡδυπνῶων ἀνθέων διαψιλῶς κοινωνηθήσεται δι' ἡμῶν κατ' ἐξοχὴν χάριν» (ἐπιστολὴ 32)¹. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν προε-

¹) Ὁ Παριανὸς σημειοῖ ἐν τῷ Σχεδιάσματι (σ. 52) ὅτι Ἀναστάσιος ὁ Καμπί-

σιῶτα Ναούσης καὶ προστάτην τῆς ἐν αὐτῇ Σχολῆς Σιώμην δὲν ἔλειψε ν' ἀπευθύνῃ τὰς δεούσας ὑπὲρ τοῦ προστατευομένου νέου συστάσεις ἀποστέλλων τοῦτον εἰς αὐτὸν καὶ λέγων· «ὡς προσεῴτι τῆς θεοσώστου Ναούσης

της διεδέχθη ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Ναούσης Ἀμφιλόχιον τὸν Παρασκευᾶν, τὸν ἐξ Ἰωαννίνων, κατὰ τὸ ἔτος 1775 καὶ ὅτι ἐγένετο ἀκροατῆς Καλλινίκου Μπάρκοση, Πεζάρου καὶ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, καὶ ὅτι ἐκ Ναούσης μετετέθη εἰς τὴν Σχολὴν Θεσσαλονίκης· τὸ τοιοῦτον δὲν φαίνεται πιθανόν, ἀφοῦ μέχρι τοῦ 1790 εὐρίσκεται διδάσκων εἰσέτι ἐν Ναούσῃ ἀσθενηκῶς τὸ σῶμα, ὡς γράφει ὁ Καμπανίας τῷ αὐτῷ Καμπίτῃ «Ἐλλείποντος δὲ ποιεῖ τοῦ παρ' αὐτῆς διὰ τὸ ἀσθενὲς τοῦ σώματος, ἀναπληροῦτω τὴν ἔλλειψιν ὁ πάντα ἄριστος ἀγαπητὸς ἡμῖν Κωνσταντῖνος. εὖ εἰδὼς ὅτι τῷ διδάσκοντι πλείω προσλαμβάνεται μελέτῳ δ' αὐτῇ πρὸς τούτοις καὶ τῆς τοῦ νέου χρηστοιθείας· τῆς γὰρ ἠθικῆς ἀπουσίας ἀφιλόσοφος κρίνεται κἂν τις ἢ τῶν ἐπιστημῶν ἐνδιαίτημα» (ἐπιστολὴ 192). Ἄλλως τε ἀπὸ τοῦ 1791 καὶ ἐφεξῆς τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Σχολῆς προΐσταται ὁ Σπερμιώτης Ἰωνᾶς ὁ Κόντος, ὁ μαθητῆς τοῦ ἐκ Τυρνάβου Ἰωάννου τοῦ Κωφοῦ (πρὸβλ. *Μ. Παρανίκας Σχεδιάσμα* σελ. 47) διδάξαντος ἐν Τυρνάβῳ κατὰ τὸ 1782 εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Λαρίσσης Παρθενίου κατὰ τὸ 1702 τὸ πρῶτον συστάσαν Σχολὴν. Ὁ Σπερμιώτης Ἰωνᾶς, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὁποίου τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Φροντιστήριον ἐν παρακμῇ διατελοῦν ἀνακτᾶται τὴν προτέραν αὐτοῦ λαμπρότητα, ἐδιδάχθη τὴν φυσιολογίαν καὶ τὰ μαθηματικά ἐν Τυρνόβῳ ἐκ τῶν βιβλίων «τῶν περικλυτῶν καὶ ἐν φιλοσόφοις ὑπάτων Εὐγενίου καὶ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη» ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῇ ἀφιερῶσει τοῦ βιβλίου αὐτοῦ (Στοιχεῖα ἀριθμητικῆς καὶ Ἀλγέβρας ἐν Βενετία 1797) πρὸς Ἀλέξανδρον Κωνσταντίνου Μουρούζη βοεβόδα. Ἀποφοιτήσας τῆς ἐν Τυρνόβῳ Σχολῆς ἐδίδαξε πρῶτον ἐν Βελβενδῷ. Ὁ Παρανίκας παραθέτει ὡς χρονικὸν διάστημα τῆς ἐν Βελβενδῷ διδασκαλίας τοῦ Ἰωνᾶ τὰ ἔτη 1780–1790 (Σχεδιάσμα σ. 59) ἀλλὰ πῶς συμβιβάζεται τοῦτο πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένην πληροφορίαν ὅτι ὁ Ἰωνᾶς ἦν μαθητῆς Ἰωάννου τοῦ Κωφοῦ, ὁ δὲ Κωφὸς κατὰ τὸ 1782 προέστη τῆς Σχολῆς Τυρνόβου· ἐκτὸς ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἄλλοθί που ἐμαθήτευσεν ὁ Ἰωνᾶς παρὰ τῷ Κωφῷ καὶ προγενεστέρως. Ἄν ἐκ τοῦ Βελβενδοῦ ἐκλήθη εἰς Θεσσαλονίκην, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζω τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ Ἰωνᾶς τῷ 1792 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ παρακμάσαντος φροντιστηρίου ἢ ἐλληνομουσείου. Τοῦτο καταφαίνεται ἐξ ὧν αὐτὸς λέγει ἐν τῇ προσφωνήματι αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδοβλαχίας Ἀλέξανδρον Μουρούζην ὅτι «πρὸ τετραετίας προσεκλήθη πρὸς σχολαρχίαν εἰς τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἐλληνομουσεῖον» χρονολογεῖται δὲ ἡ σύνταξις τοῦ προσφωνήματος ἀπὸ τοῦ 1796 Ἰουλίου λ' ἐν Βενετία. Ἄλλως τε ἔχομεν καὶ ἐπιστολὴν τοῦ γραμματέως τοῦ Καμπανίας ἀπὸ τῆς 12 Ἰανουαρίου τοῦ 1792, δι' ἧς συνιστᾷ αὐτῷ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Γέροντός του τὸν μαθητὴν Χρῦσανθον λέγων νὰ ἀριθμήσῃ καὶ τοῦτον «εἰς τὸν θίασον τῶν μαθητευομένων μεταδιδούσα αὐτῷ ἐκ τῶν παρ' αὐτῇ ταμείων τῆς ἀναλόγου τῇ δυνάμει αὐτοῦ τροφῆς. λύσει δὲ καὶ τὴν σιγὴν ἀξιούσα γραμμάτων καμὲ ἐγκαυχώμενον αὐτοῖς ὡς ἐν οὐδενὶ ἑτέρῳ» ἀπευθύνεται δὲ ἡ ἐν λόγῳ ἐπιστολὴ τοῦ Γεωργίου «τῷ πανοσιωτάτῳ καὶ ἐλλογμωτάτῳ διδασκάλῳ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Σχολῆς κυρίῳ κὺρ Ἰωνᾶ τῷ λίαν μοι σεβαστῷ». Ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνησθείσῃ ἐκδόσει τῆς Ἀριθμητικῆς καὶ Ἀλγέβρας τοῦ Ἰωνᾶ φέρονται ποιήματα σαπφικά τρία καὶ ἠρωελεγεῖον ἐν (σελ. ιε') συντεθέντα ὑπὸ τοῦ Θεσσαλονικέως Ἀνδρονίκου Γεωργίου καὶ ἀφιερούμενα τῷ ἡγεμόνι Ἀλεξάνδρῳ Μουρούζην. ἐν δὲ ἠρῶον καὶ ἐν σαπφικὸν εἰς τὸν μεταφραστὴν τῆς βίβλου Ἰωνᾶν ὑπὸ Ἀργυρίου παπᾶ Ρίζου τοῦ Σιατιστέως. Ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Ἰωνᾶς προσεκλήθη εἰς Βιέννην ὡς ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου (ἴδ. *Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου Λεοντοπόλεως, Ὁ ἐν Βιέννῃ ναὸς τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου εἰς τὸ περὶ τῶν ἐφημερίων τοῦ ναοῦ Κεφάλαιον*) ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1912.

καὶ ὡς προστάτη τοῦ ἐν αὐτῇ Σχολείου συσταίνοντες πρὸς αὐτὴν καὶ ὑπὲρ τὴν αὐτῆς προστασίαν τὸν ἐπιστοληφόρον τοῦτον διάκονον Μακάριον, ὁ ὁποῖος ἀγκαλὰ καὶ πτωχὸς καὶ ἄπορος, διὰ τὸν ἔρωτα ὅμως τῶν μαθημάτων ἔρχεται αὐτοῦ βοηθούμενος κατὰ μέρος εἰς τὰ ἔξοδά του καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Τὸν συσταίνομεν τῇ εὐγενείᾳ τῆς ἀκολουθοῦντες τῇ ἐπικρατούσῃ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι συνηθείᾳ διὰ νὰ συσταίνωνται οἱ ξένοι μαθηταὶ τῷ ἐπιστάτῃ τοῦ Σχολείου καὶ παρακαλοῦντές την νὰ τὸν βοηθήσῃ τόσον εἰς τὸ κατ' ὀλίγον βασιλικὸν χαράτζιον καὶ εἰς ὅτι ἄλλο τύχοι» (Ἐπιστολὴ 35).

Ἐν Ναούσῃ οἱ μαθηταὶ διητῶντι ἐντὸς τῆς Σχολῆς καὶ πιρέμενον ἐν αὐτῇ· οὕτω δὲ ἦ ἐπὶ τοῦ ἠθους τῶν μαθητῶν καὶ τῆς προόδου αὐτῶν ἐπίβλεψις τῶν διδασκάλων ἦν ἀγρυπνος καὶ αὐστηροτάτη. Ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ τοῦ Ὁ Θεόφιλος εἰς ἄλλον τινὰ προὔχοντα Ναούσης γράφων προσθέτει «πρὸς τούτοις δὲν ἐλείψαμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ Γεώργιός μας (ὁ Γραμματεὺς τοῦ Καμπανίας) νὰ τοῦ συμβουλευσωμεν ὅσα πρέπει νὰ φυλάξῃ εἰς μίαν αὐτόνομον καὶ χριστιανικὴν χώραν διὰ νὰ ἔχῃ καὶ τὴν τιμὴν του, ἐμποδιζοντές τῳ σχεδὸν κάθε παραμικρὸν ἐξέλευσιν ἀπὸ τὸ σχολεῖον χωρὶς τῆς ἀδείας τοῦ διδασκάλου. Πῶς νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς μεγαλειτέρους μαθητὰς καὶ μάλιστα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅπου εἶνε ὑποδιδάσκαλος καὶ καθεξῆς, τὸν ὁποῖον ὡς γνωστὸν μας εὐχηθέντες ἰδιοχείρως ἐν τῷ πρὸς τὸν διδάσκαλον γράμματι, τὸν παρεκινήσαμεν εἰς ἀγάπην καὶ ἐπιμέλειαν τοῦ Μακαρίου» (Ἐπιστολὴ 38). Ἡ Νάουσα, μετὰ τὴν ἀκμὴν τοῦ Φροντιστηρίου Θεσσαλονίκης, ἐξ οὗ ἀπεχώρησαν οἱ κράτιστοι τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ἐπ' ἄλλα τραπέντες ἢ ἀλλαχοῦ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ἀσκήσαντες, προσεκτήσατο τῷ 1790 ἄριστον διδάσκαλον, τὸν ἀνωτέρω μνημονευόμενον ὑποδιδάσκαλον Κωνσταντῖνον¹, ἡ δὲ Βέρροια τὸν Τριαντάφυλλον (περὶ οὗ οὐδὲν λέγει ὁ Παρανίκας ἐν τῷ Σχεδιάσματι). Εἰς τοῦτον γράφων ὁ Θεόφιλος (Ἐπιστολὴ 17) λέγει τὰ ἐξῆς χαρακτη-

¹) Περὶ τοῦ Κωνσταντῖνου τούτου, περὶ οὗ ὁ Παρανίκας οὐδὲν ἀναφέρει ἐν τῷ Σχεδιάσματι αὐτοῦ, ὁ ἐκ τῆς Σχολῆς τῆς Θεσσαλονίκης ἀποχωρήσας λογιώτατος διδάσκαλος Λάζαρος Χ' Νικολάου οὕτω πως ἐκφράζεται ἐν ἐπιστολῇ πρὸς αὐτόν· «Μοῦσαι γὰρ Πιερίηθεν, φῆς, ἐλθοῦσαι ἐνίδρυνται καὶ δὴ καὶ χάριτες· ὦ φιλόφιλε, οὐκ ἀνέχονται μοῦσαι τοῦ μουσείου ἐκκλίνας, ἀλλ' ἀεὶ μένουσιν ἐντὸς φυλαττόμεναι, πάντες τῶν ἐραστῶν ἐκκλίνας τοῦ οἰκήματος· ὁ μὲν οὖν ἐκκλίνας ἐγώ, ὁ δ' ἔμμονος αὐτὸς εἶναι αὐτῶν· αὐταὶ μὲν οὐχ ἔπονται εἰσέτι, ἀλλὰ προσκολλῶνται τῷ ἐμμένοντι· ὁ μὲν οὖν ἐκκλίνας ἐγώ, ὁ δ' ἔμμονος αὐτὸς εἶ, αὐτῷ δηλονότι ἐνίδρυνται· ὁρᾷς ἄρα τὸ ἀκατάλληλον; καὶ θαυμάζω ἐπὶ τούτῳ· ἀλλ' οὐδὲ θαυμαστόν. Τὸν γὰρ ἀγάπῃ συνδεδεμένον τῇ φιλικῇ τὰ κρείττονα φιλεῖ φαντάζεσθαι τοῦ φίλου καὶ τὰ μὴ ὄντα αὐτῷ ὡς οἰκεία προσάπτειν· ἢ καὶ διὰ τὸ τὴν μουσικωτάτην μοι αὐτῆς κορυφὴν ὄλην τῶν μουσῶν, κατὰ τὸ δοκοῦν ἐμοί, ὄλην τῶν χαρίτων εἶναι οὐκ ἀνέχεται τὸν φίλον ἄμουσον, ἀλλ' ὅμοιον ἑαυτῷ ὡς φίλον κτᾶσθαι ἀσπάζεται· εὐθύς γὰρ ὀφθαλμὸς σκαμβὰ βλέπειν οὐκ ἀνέχεται» (Ἐπιστολὴ 25).

φιστικά τῆς ἐν Θεσσαλονίκη καταστάσεως. «Συνηδόμεθα οὖν αὐτῇ ὁποῦ τὴν δυσάρεστον καὶ ὑψηλόφρονα Θεσσαλονικέων ἀπωσαμένη ἐπέτυχε τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ παντοίας ἀναπαύσεώς της καὶ μάλιστα συναντιστροφῆς τοιούτου καὶ τηλικούτου Δεσπότη, ὁποῦ καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς κακίας διακρίνει καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἀμαθείας καὶ γινώσκει καὶ τιμᾷ κατὰ τὸ πρέπον τὰς πρώτας καὶ τὰς δευτέρας ὡς βδελυκτὰς νὰ βδελύσσεται, πολλῆς τυγχάνει παραμυθίας καὶ διὰ τὴν χρήσιμον συναντιστροφήν τῶν ἐνταῦθα εὐγενῶν ἀρχόντων, ἧς ἐν Θεσσαλονίκη ἐστέρητο». Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι ὁ Θεόφιλος δὲν εἶχε πολλὴν συμπάθειαν πρὸς τοὺς ὑψηλόφρονας τῆς Θεσσαλονίκης ἄρχοντας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ὁποίων τὰ τῆς παιδείας παρημελήθησαν καὶ παρήκμασαν, ἐνῶ πρὸς τὸν Βερροίας Δανιήλ, τὸν στρατολογοῦντα τοὺς ἀριστεῖς τῶν γραμμάτων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν, τῇ φιλοτιμίᾳ τῶν τιμίων προσεστώτων τῆς πόλεως, κατέστησεν ἐπίζηλον πνευματικὸν κέντρον, ἐξέφραζε θαυμασμὸν ἀπεριόριστον καὶ ἐκτίμησιν βαθεῖαν.

Ἡ ἐξαιρετικὴ πρὸς τοὺς λογίους ἀγάπη τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ ἰδιόζουσα πρὸς τοὺς προστάτας τῆς παιδείας ἐκτίμησις καὶ ἡ πρὸς τοὺς πνευματικὸς ἀγῶνας παρόρμησις καὶ προστασία τῶν νέων τῶν διψώντων παιδείας δὲν ἦσαν λόγοι ἐπιδείξεως ἢ τυπικοῦ καθήκοντος ἐκπλήρωσις, ἀλλὰ φυσικαὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐκδηλώσεις καὶ ἱεραὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ ὁρᾶξεις αὐτὸς πρῶτος νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὰς μούσας ἐθεράπευε καὶ ἐν μελέταις διῆγεν, ὧν ἀψευδεῖς καὶ γλυκύχυμοι καρποὶ τὰ εἰς ἡμᾶς περιελθόντα τῆς σοφῆς αὐτοῦ διανοίας ἔκγονα. Καὶ πρῶτον μὲν συνέγραψε τὸ γνωστὸν αὐτοῦ ἔργον «Ταμεῖον τῆς Ὁρθοδοξίας», τὸ ὁποῖον ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν χειρογράφῳ κείμενον ἐχρησιμοποιεῖτο δι' ἀντιγραφῶν ὡς ὁδηγὸς τῶν ἀρχιερέων καὶ βοήθημα ἀξιόλογον εἰς πᾶσαν αὐτῶν ἀπορίαν καὶ δυσχέρειαν. Τοῦ ἔργου τούτου ἐπέζησε δύο ἐκδόσεις ἀργότερον ὁ Θεόφιλος, ἐν Βενετίᾳ ἀμφοτέρας γενομένας τῷ 1780 καὶ 1788¹. Αἱ περὶ τοῦ ἔργου τούτου κρίσεις τῶν συγχρόνων αὐτῷ λογίων εἶνε ἀντιφατικά. Καὶ ὁ μὲν Καισάριος Δαπόντε² περὶ τοῦ Καμπανίας καὶ τοῦ βιβλίου του λέγει «Θεόφιλος Ἰωαννίτης, ὁ νῦν Καμπανίας, ἕνας τῶν ἐπισκόπων τοῦ Θεσσαλονίκης, ἐπίσημος διὰ μάθησιν· ἔκαμε καὶ τοῦτος βιβλίον καὶ τὸ ὠνόμασε *Ταμεῖον Ὁρθοδοξίας* καὶ τὸ ἐτύπωσεν· ἐμποδίσθη ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν νὰ ἀναγινώσκειται, διὰ τινὰ, ὡς φαίνεται, ἐμποδισμένα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὡς ἀπαράδεκτα, καὶ γραμμένα εἰς τὸ βιβλίον του». Ὁ

¹) Δύο ἕτεραι ἐκδόσεις ἐγένοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1804 καὶ 1859.

²) Πρβλ. Κ. Σάθα Μεσαιωνικὴ Βιβλ. τόμ. Γ' σελ. 110. *Καισαρίου Δαπόντε Ἱστορικὸς κατάλογος ἀνδρῶν ἐπισήμων (1700 - 1784)*.

δὲ Σέργιος ὁ Μακροῖος ἄλλως ἐκφράζεται περὶ τῶν ἔργων τοῦ Θεοφίλου «πολυμαθέστατος καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν θείων Γραφῶν ἔμπειρος, ἐπίσημος ἐν ἀρχιερεῦσι διὰ τε σοφίαν λόγων καὶ ἔργων δρθότητα συνέγραψε διδασκαλίας καὶ χριστιανικὰς εἰσηγήσεις εἰς κοινὴν ὠφέλειαν»¹. Ἄλλ' ὁ βαθύτερον καὶ μετ' ἐπιστάσις μελετήσαστὸ ἐν λόγῳ ἔργον τοῦ Θεοφίλου Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, ὁ καὶ τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου ὑποδείξας τῷ Θεοφίλῳ ἀποστείλαντι αὐτῷ τὸ ἔργον πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐπίκρισιν, οὐδὲν περὶ πραγμάτων ἀντικειμένων τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ἐκκλησίας σημειοῖ, τὸναντίον δὲ ὑπερελαινεί αὐτὸ ὡς θησαυρίζον «χρυσὸν τῆς πίστεως καὶ μαργαρίτας τῶν ἀρετῶν καὶ λίθους τιμίους τῶν ἀποστολικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων». Τὴν κρίσιν δὲ ταύτην τοῦ σοφωτάτου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 723 σ. 417 κώδικος τῆς Βατοπεδινῆς Βιβλιοθήκης προσκτησάμενοι παραθέτομεν ὡς ἔχει:²

«Τῷ πανιερωτάτῳ σοφωτάτῳ καὶ θεοπροβλήτῳ ἐπισκόπῳ ἁγίῳ Καμπανίας κυρίῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ τὴν προσήκουσαν μετ' εὐλαβείας ἀπονέμω δουλικὴν μου προσκύνησιν.

Ἀπόλαβέ σου τὴν Βίβλον, ὦ θειότατε πάτερ, ἦν ἡ μὲν ὑμετέρα μετριοφροσύνη εἰς κρίσιν ἐμοὶ καθυπέταξεν, ἐγὼ δὲ τὰ ἑμαντοῦ ἐπιστάμενος μέτρα ὠφελείας ἐδεξάμην ἔνεκα ἀπόλαβε γοῦν αὐτὴν λαμπρὰν μὲν αὐτός, λαμπροτέραν δ' οὐχί· οὐδὲ γὰρ τοιοῦτον τὸ τῆς ἐμῆς κρίσεως χωνεῖον ὥστε τὰ τῆς ὑμετέρας φρενὸς χρυσουργήματα ἀναδεικνύειν λαμπρότερα, οὔτε μὴν λίθος Λυδία, ἢ ρῆνος ὁ τῶν Κελτῶν πρὸς αὐτὰ ἢ ἐμὴ τυγχάνει διάνοια, ἵνα τὸ δόκιμόν τε καὶ νόθον, εἰμὴ τούτοις ἐπισηφίσηται· ὁμολογῶ δὲ μᾶλλον ἀπείρους αὐτῇ τὰς χάριτας, εἴ γε τιμῶσά μοι τὴν οὐθένειαν ὠφελῆσαί με διὰ τῆς τούτων ἀναγνώσεως προήρηται.

Εἰσήνεγκέ με, φησὶν ἡ νύμφη, ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ, ἡγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί, αὐτὰ δὲ ταῦτα μικρόν τι παρωδήσας λέγω καὶ γὰρ εἰσήνεγκάς με, ὦ πάτερ, εἰς τὸ ταμεῖόν σου (Ταμεῖον γὰρ ἄξιῶ τοῦτο μετονομάσαι, οὐχ ὡς προεπιγέγραπτο) καὶ ἡγαλλιασάμην καὶ ἠὲφράνθην ἐν αὐτῷ.

Εὖρον αὐτῷ ἐναποκείμενα τὸν χρυσὸν τῆς πίστεως, τὸν ἄργυρον τῶν Μυστηρίων, τοὺς μαργαρίτας τῶν ἀρετῶν, τοὺς τιμίους λίθους τῶν ἀποστολικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων, ναὶ μὴν καὶ βέλη ἐναπόκειται, ἐκεῖνα δὲ φημί, τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα, δι' ὧν ὅτι πλεῖσται καὶ δειναὶ τῶν καθ' ἡμᾶς καινοτομιῶν καὶ δεισιδαιμονιῶν καιρίως βιάλλονται.

¹) Ἰδ. Κ. Σάθα ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 275.

²) Ταύτην ἀπέστειλέ μοι τῇ αἰτήσει μου ὁ ἱερολογιώτατος Γέρον Ἀρχάδιος Βατοπεδινὸς εἰς ὃν δημοσίᾳ ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου.

Ὅντως πνευματικὸν τὸ Ταμεῖον, δυνάμενον καταπλουτίζειν τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι αὐτὸν δὴ τὸν πλοῦτον τοῦ Πνεύματος. Δέομαι γοῦν, ὦ Δέσποτα, ἵνα εὐμενεῖ καὶ ἰλέῳ τῷ ὄμματι τὴν εἰς τοῦτο δυνάδα τῶν πενιχρῶν μου τουτωνὶ δέξῃ ἐπιγραμματίων, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ φιλόανθρωπος Ἰησοῦς, οὗ τὸν τύπον ἢ ὑμετέρα φέρει θειότης, τὰ δύο τῆς χήρας ἐδέξατο λεπτά· καὶ γὰρ ἐπέκειτό μοι πρὸς αὐτὴν εὐγνωμονεῖν ἐν οἷς ἔχω, ὧν οὐκ ὀλιγάκις ἀπήλαυσα παρ' αὐτῆς χαρίτων. Δέχοιο τοίνυν τὰ λιτὰ ταῦτα, θεοείκελε ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς οὐ διαλείπω τὰς πανιέρους καὶ θεσπεσίους αὐτῆς εὐχὰς ἑμαντῶ ἐξαιτούμενος καὶ τῆς ὑμετέρας θεοσώστου πανιερότητος δοῦλος ταπεινὸς ὑπογραφόμενος

Ἀθανάσιος Ἱερομόναχος ὁ Παρίος

αφοῦ Ὀκτωβρίου λ'.

Σὺν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιστολῇ συναποστέλλει τῷ Θεοφίλῳ καὶ τὰ ἐπιγράμματα ἅτινα ἐπισυνῆψεν οὗτος ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ, ἔχοντα κατὰ τὸν ἀνωτέρῳ μνησθέντα Βατοπεδινὸν κώδικα οὕτω :

«Θέσκελε ἀνδρῶν φάντατε πᾶσιν Ἀράρχα θεοῖο
 γοῦνε γαίης κλινῆς Ἰωαννίνων,
 ἡμετέρης γενεῆς δ' οἰκτρῆς μέγ' ὄνειαρ ἰδ' εὖχος
 οἶψοι σοὶ χάριν πάντεσι δεῖ ἀγέμεν·
 εὐ τ' ἄλλοισι γὰρ ἄλλα μέμηλεν ὁμοστιχέουσι
 δὴ τότε σοὶ δρᾶν εὖ τοῦμόφυλον ἐν σοφίῃ
 οἴνεκα δὴ καὶ αὐδῆς κείνης αἰσθεται μοῦνος·
 ὦ μεῦ ἔργατα δεῦρο ἴθι οὐρανόσε.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ προσώπου τῆς βίβλου·

Ξεῖνε Ταμεῖον ἔγωγε καλεῦμαι τί δ' ἄρα τό; φήσεις
 θησαυρὸν Χριστὸς τὸν λέγεν οὐ νοέεις;
 ἀνδρὸς ἐγὼ τελέθω γόνος ὃν σοφίης θεοτεύκτου
 ἡμετέρῃ γενεῇ μοῦνον ἔχει τέμενος·
 τίπτ' οὖν ἀνδύη; ἐσουμένοσου (;) ἴθι ἔς γε τὰ ἔνδον
 θέσφατα πάντα φέρω πρεσβύτερ' ἠδὲ νέα·
 καὶ χρησταῖσι μὲν ὄλβια καὶ κλέος ἀφθιτον αἰεὶ
 αὐτὰρ ἀτασθάλους ἀντία πάντα νέμω».

Καὶ αὕτη μὲν ἡ κρίσις ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ Καμπανίας τοῦ σοφοῦ διδασκάλου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου, ὅστις μετὰ συντόνου προσοχῆς μελετήσας τὸ ὑποβληθὲν ἔργον ἐκήρυξε τὸν πατέρα τούτου ὡς μοναδικὸν τέμενος τῆς σοφίας κατὰ τὴν γενεὰν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλος σύγχρονος τοῦ